

United States Holocaust Memorial Museum
Oral History Interview
Slovak Witnesses Documentation Project

United States Holocaust Memorial Museum

Rozhovor s Annou Benickou

RG-50.688.0057.01.01

Dobrý večer vám prajeme.

Dobrý večer.

Môžete sa nám prosím predstaviť?

Anna Benická.

Kedy ste sa narodili?

Dvadsiateho tretieho apríla tisíc deväťsto dvadsať štyri.

A kde ste sa narodili?

V Banskej Belej.

Kde sa nachádza Banská Belá?

Banská Belá kde je to?

Hm.

To je veľmi blízučko, päť kilometrov od Banskej Štiavnice. Voľakedy to bolo spoločné, ako povedzme tuná niektoré tie osady, ale potom sa osamostatnila. Neskôr.

Hm. A v tých časoch...?

Asi po Prvej svetovej vojne myslím.

Takže v tých časoch, keď vy ste sa tam narodili, tak to bola samostatná...?

To bola okres Banská Štiavnica.

Hm.

A potom to dali do...

Hm.

Pričlenili k Žiaru nad Hronom.

A vy ste v tejto Banskej Belej aj vyrastali? Tam ste žili?

Áno, áno. Áno.

Do školy ste kde chodili?

Jaj! No vyrastala som do šiestich rokov. A potom, zhodou všelijakých rodinných udalostí, mňa... mňa nie, ale moju sestru najstaršiu a ďalšiu predou mnou ešte, čo bola, poslali do Trnavy do Mariánskeho ústavu, to boli rehoľné sestry, ktoré vychovávali, ako že výchova dievčat.

Hm.

No a potom moja sestra tam veľmi ťažko ochorela, dovie... doniesli ju skoro hrobárovi na lopate, mama ju ale vyliečila a zobrali si mňa. A ja som tam bola sedem a pol roka, a keď som skončila tretiu meštianku, tak som sa vrátila domov. A moja sestra bola staršia, ktorá bola so mnou, tá išla o rok skôr domov.

Hm.

Po štrnástom roku sme sa vrátili domov.

Takže...

Ja som...

Ste mali štrnásť rokov v roku tisíc deväťsto tridsať osem...

Áno. Áno.

A ste sa vrátili z tej Trnavy... z Trnavy ste sa vrátili do...

Domov.

Domov.

A ešte som chodila do Banskej Štiavnice do štvrtej meštianky.

Hm. Žili tam u vás v Banskej Belej...?

Prosím?

Žili u vás židia? V Belej?

Židia...? Nepamätám. Nie, neviem o tom, že by žili židia. Nepoznala som nikoho, kto by bol býval židom, nie. Ale v Štiavnici ich bolo veľmi veľa.

Hm. Tam ste...?

Lebo to boli obchodníci všetko a... obchodníci.

Hej, chodievali ste vtedy do Štiavnice?

Keď tam boli tí židia?

Hej.

Áno, áno. Však ešte keď som chodila do tej štvrtej meštianky, to bol rok tisíc deväťsto tridsať osem. A oni ich začali všetkých... jeden po druhom brat'. V tom tridsiatom deviatom roku. To som ešte bola doma. Neviem... Ale viem o tom, viem o tom, že ich... vyprávalo sa to po domácnostiach, po rodinách, že berú židov zo Štiavnice. A vozili ich, aj to vyprávali ľudia, že ich vozili do Starej Kremničky, alebo... Kremnička... A tam vo vápenej... pred vápennou jamou ich strieľali a oni že do tej jamy padali.

Hm.

Niektorých som aj poznala a ja som z toho bola celkom úplne hotová. Aj všetci.

Hej. A kde ste...?

Nemali sme nejaké s nimi, s tými židmi... sme nemali nejaké nepriateľstvo, alebo čo. Ľudia chodili do obchodov, kupovali u nich...

Koho ste konkrétne poznali?

Konkrétne? Tak poznali sme tých obchodníkov, jeden sa tam volal... joj... Guttman, ten mal obchod, potom lekárnik bol, neviem, ako sa volal, ale... ten Guttman to... A potom lekára jedného som poznala, ten sa volal Mester (*Mešter*)... Potom... už ani neviem, ale vtedy som ich poznala.

Hm.

No, viem, že... viem, že jeden lekár mal veľmi ťažko postihnutého syna a ešte v dvadsiati rokoch ho vozil... vozil ho na detskom vozíku a mňa sa zdá, že aj tých zlikvidovali.

Hm.

No...

Mali ste v tej meštianke, keď ste chodili do Štiavnice, posledný rok meštianky ste vraveli...?

Áno, áno.

Mali ste tam aj nejaké židovské spolužiačky?

Áno. Áno. Jedna bola... dochádzala zo Štiavnických Baní, volala sa... neviem krstné meno, ale Teitelbaumová. On bol mäsiar na Štiavnických Baniach. Tú si pamätám, možno, že ešte niektorá, ale túto, lebo bola taká malá a bola postihnutá, tiež mala... jak sa to volá? No kľby mala postihnuté, takže tak sa kyvkala, ale veľmi dobré dievča, veľmi som ju mala rada. No a tá pravdepodobne tiež tak skončila.

Hm. V roku tisícdeväťstotridsaťdeväť, keď vznikol Slovenský štát, chodili ste vtedy ešte do školy?

V tridsiatom... od tridsiateho ôsmeho do tridsiateho deviateho som myslím chodila.

Hm.

Do školy. Tak sa mi zdá... Bože, prečo si to nepamätám tak presne? Neviem... neviem. No ja som sa vrátila z Trnavy v tridsiatom ôsmom roku, v júni. A v trid... v tridsiatom ôsmom, v septembri, som šla do tej štvrtej meštianky... a... a do tridsiatom... do tridsiateho deviatego teda som chodila do školy.

Hej, takže vlastne ten posledný školský rok ste chodili do tej meštianky v Štiavnici, hej?

Áno. Áno.

A vtedy vlastne...

Áno, vtedy to... ja si pamätám, že prišla moja sestrenica k nám, taká staršia pani už, ona mala muža učiteľa, takže vedela skorej všetko, než my všetci. Strašne sa tešila, objímala nás všetkých, to bolo v septembri tuším... a kričala, „Máme slovenský štát! Máme slovenský štát!“ No tak toto si pamätám veľmi dobre v ten deň, že... neviem, či to z rozhlasu, či z rádia asi.

Že sa dozvedela o tom, hej?

Áno, to som sa dozvedela z prvej ruky.

A u vás v škole sa niečo zmenilo? Vtedy?

Vtedy? No... mali sme triednu učiteľku Češku, nemala som ju rada, bola dosť taká... no nebola dobrá, nadávala nám za každú maličkosť, do nás pitomých a tak, no. A už... už bol Slovenský štát a... Jej manžel, ten učil na...neviem, či na chemickej, či na lesníckej v Štiavnici, či bol Čech... a ona bola teda Češka, ale bola ako, asi bola dotknutá tým, že sa to stalo a že... Neviem, no. Vtedy som bola ešte taká, nerozmýšľala som politicky vôbec.

Cha.

No, prečo bola taká... Ja som ju nemala rada, lebo... aj pre tie nadávky.

Hm.

No.

A tam aká... aká zmena nastala, s touto učiteľkou?

Neviem nič už o nej potom. Ja som potom už do Štiavnice nechodila, do školy, potom som išla do... do tej... do toho Martina, do toho labáku a už...

Hm.

Viac som o nej nepočula.

Lebo niekde nám ľudia spomínali, že práve vtedy, keď vznikol Slovenský štát, tak že vtedy Česi, ktorí tu žili na Slovensku...

Boli dobrí.

Museli odísť.

Jaj, museli odísť.

Hm.

Lebo niektorí aj zostali asi. Niektorí, ja nie..., možno, že manželstvá boli miešané, alebo tak... neviem.

Takže táto... táto česká učiteľka, ona s vami bola až do konca toho školského roku?

Áno, až do konca školského roku bola. Áno. Neviem, čo potom bolo s ňou. Neviem. Či zostali, či odišli do tých Čiech. Či bol jej manžel Čech, lebo mali také meno, také nemecké meno mali, tak neviem.

Hm.

Či on bol Nemec, alebo bol... neviem.

Ako si spomínate... ako sa vám to vybavuje, či nastala nejaká zmena, v dôsledku tej politickej zmeny, či nastala nejaká zmena v takom bežnom živote?

Ani nie. Na dedine nie. Nie. Možno, že v meste, možno. Ale u nás v ten Banskej Belej... ďalej všetko ako bolo, len sa ľudia tešili. To viem, že takí troška ako kultúrnejší, vzdelanejší, čo sa troška vyznali, že čo sa stalo, tak... inak nič.

Hm.

Takí rozradostnení boli niektorí, „Joj, máme Slovenský štát! Joj, máme Slovenský štát!“ no máme, no... Ešte sme nevedeli, či máme chváliť, či máme... No... a tešili sme sa so všetkými. No...

Boli u vás Hlinkové gardy?

No boli. Bola aj garda, boli aj... bola aj Hlinková mládež. Bola, tí študenti viete, čo chodili do stredných škôl v Banskej Štiavnici, to skoro všetci boli v Hlinkovej mládeži. Lebo učitelia, tí to hneď zorganizovali a... my už sme teda neboli, čo sme, lebo ja mám... mala som... bolo nás päť súrodencov, jeden brat a štyri sestry.

Hm.

Ale my sme už do žiadnej organizácie nevstupovali, už sme rozmýšľali, kde pôjdeme robiť, a tak. A...

Hej. Takže tí súrodenci vaši boli starší, alebo mladší?

No tak odo mňa je jedna mladšia, tá ešte žije, tá bude mať tohto roku deväťdesiat rokov. A potom boli... bola staršia odo mňa, o dva roky, a ešte staršia o päť rokov, a brat bol o deväť rokov... o sedem rokov bol.

Takže vy ste boli druhá najmladšia vlastne, hej?

Áno, druhá najmladšia. Áno.

Takže už tých vašich starších súrodencov nemohla Hlinková mládež nejako...

Nie, nie, neboli.

Postretnúť...

No nie, v nijakej organizácii sme neboli.

A koho ste poznali, že bol v Hlinkovej mládeži?

Viete čo? Tí už sú mŕtvi. To boli všetko starší odo mňa. Chodili v Štiavnicí do tých stredných škôl, do chemickej, lesníckej, a už... už mali takých okolo osemnásť rokov...

Hm.

A to... aj viem mená, no ale čo ja viem, no? Mám hovoriť?

No povedzte.

Už sú na druhom svete. No tak ako sa volali? Knippingel, Jožko, Ernest, a potom aj niektorí... to boli takí... takí... troška ako mali nejaké pozadie nemecké. Takže... aj už možno chceli byť troška tak viditeľní, tak sa dávali do toho. Dostali uniformy, oni boli takí šestnásť, sedemnásť roční chlapci, a možno, že aj to ich zlávalo, no...

Aké...?

Nakoniec, keď sme počúvali o Hlinkovi, no tak boli sme radi, že teda taký rodolub a to všetko, to sme sa tešili mu.

Hm.

To je pravda. No potom už neskôr, no..

Aké uniformy nosili tí chlapci v tej Hlinkovej mládeži?

Tí chlapci? Počkajte... Nosili nohavice, neviem či bričesky sa to volalo... bričesky, a potom tuším mali hnedé, či zelené košele. Nejaké farebné košele nosili.

Hm.

Neviem presne, aká farba, ale nosili.

Hej.

A sem tam robili taký pochod cez dedinu, nám sa to páčilo, ako pochodovali. A zase potom nič a zas o chvíľu voľačo. Ale prakticky oni sa politicky neprejavovali nijak, to boli príliš mladí chlapi tí... asi... no Hlinková mládež bolo, no.

Hm.

Ani neviem, či mávali schôdze, to vôbec si nepamätám.

A pri tých pochodoch, mali aj nejaké svoje piesne, ktoré spievali?

No také slovenské pesničky, aj vojaci to spievali, také tie... tie ľudové pesničky všelijaké. Pochodové, tak, no... Aby mohli pri tom dupkať.

Hm.

Cha, cha.

A ste vraveli, že mnohí z týchto chlapcov mali také nemecké korene. Že boli ako...

Ja myslím, že mali nemecké...

Sa hlásili k tej nemeckej národnosti?

Nie, oni boli... oni sa myslím hlásili za Slovákov, ale museli mať nemecké korene, pretože sa mi zdalo, že... že mama ich hovorila nemecky. Možno, že z voľakade...

A to boli dvaja bratia, ktorých ste spomenuli? Jožko a...?

Jožko a Ernest.

Ernest...

Dvaja bratia.

A volali sa ako priezviskom?

Poženi sa s čistými Slovenkami, a potom som už len počula, keď zomrel jeden, zomrel druhý...

Hm. Priezviskom sa ako volali?

Priezviskom?

Hej.

Kniebigel.

Kniebigel...

Tak sa písali, Kniebigel, a my sme ich volali Knipingel.

Hm.

Ero Knipingel... Jožko Knipingel, keď voľáčo o chlapcoch bolo.

V Banskej Štiavnici žili aj nejakí Ľudia, ktorí sa hlásili k nemeckej národnosti?

Toto neviem, to vám neviem povedať.

Nikoho ste vy takého nepoznali?

Nie, nie, nie, nie. Nie...nie. Určite tam boli Nemci, lebo Banská Štiavnica viete, to bolo také trojjazyčné mesto – slovenčina, maďarčina, nemčina.

Hm.

No a povedala by som, že ešte viac Nemcov snád', lebo oni... to boli voľakedy všetko nemeckí majitelia baní, takže to tak potom sa vymieralo, alebo odsťahovali sa. Po prvej svetovej vojne sa to tam všetko rozpadlo, tie národnosti.

A teda boli tam aj Ľudia niektorí, ktorí boli Maďari?

Aj Maďari boli v Štiavnici, aj Maďari. Alebo... alebo sa chceli priradiť k nim. Po Prvej svetovej vojne, ja som žila... ja som sa narodila až v dvadsiatom štvrtom roku, ale naša mama nám rozprávala, joj, to... „Ona by len maďarsky chcela vyprávať,“ tak o niekom známom...

Hm.

Takže možno že ani neboli Maďari, ale sa im ešte z tej Uhorskej, či no... z tej, ako bych povedala... toho zriadenia...

Hej.

Takže Maďari boli vždycky väčší páni, ako Slováci, takže kto bol taký malicherný, tak...

Hm.

Tak chcel sa prirovnávať k Maďarom. A pritom Maďari neboli. Tak je to asi takto, no. V mojej predstave.

Hej. A chceli sa k tým Maďarom prirovnávať ešte aj potom, ako vznikol Slovenský štát?

Nie. Nie, nie, nie. Každý bol Slovák. Cha, cha, cha. Čo si pamätám, každý bol Slovák.

Hm. Náboženstvá aké žili v Banskej Štiavnici?

V Banskej Štiavnici boli katolíci, rímskokatolíci, gréckokatolíkov nepoznám, že by tam niekto... to na východe, ale tam nie, a potom bolo veľa evanjelikov.

Hm.

Mnoho evanjelikov bolo.

Aj u vás v Belej boli...?

Áno, aj mali sme u nás, ale sme veľmi dobre vychádzali.

Hm.

Oni nemali ani kostol u nás, u nás boli dva kostoly, jeden veľký, taký farský, a potom taká... taký malý kostolík, ten dali postaviť sami baníci, lebo zasypalo ich v bani a oni že sľubovali, sa modlili a sľubovali... sľubovali Pánu Bohu alebo Panne Márii, že keď ich dostanú von, tak že postavia kostolík. No a z tých svojich platov baníckych skutočne postavili kostol. Ale malý kostol a teraz sa tam na určité, každý rok v niektorý výročný deň tam, sú tam ako slávnostné bohoslužby.

Hm, hm. A vraveli ste teda, že bolo aj hodne židov, veľa židov žilo v tej Banskej Štiavnici.

Hodne židov bolo.

Ako s nimi ľudia vychádzali, ktorí teda boli kresťania?

Myslím, že dobre. Dobre vychádzali. S tými židmi dobre vychádzali.

Hej. To, čo vy ste videli...

Nebolo... nebolo počuť, že by bol býval nejaký žid proti nežidovi, nejaký spor mal.

Hm.

To... to Štiavnica bola také... taká veli... velikánska dedina, tam sa poznal z jedného konca Štiavnice na druhý koniec Štiavnice... no teraz už je to troška... už má sídliská, tak sa ľudia nepoznali... nepoznajú. Ale sa vtedy, vtedy sa poznal z jedného konca Štiavnice na druhý... ľudia sa poznali.

Hm.

Takže to bola taká, také mestečko... no, ja by som povedala, no teraz skôr by som povedala, že bolo také zvláštne, také historické, ale... ale nie dedina, ale nedá sa povedať ani také moderné mesto.

Hm.

Nebolo.

Malo taký svoj nejaký kolorit?

Áno.

Vlastný, hej?

Áno. Áno, áno.

Zmenilo sa nejaké také to dobré spolunažívanie, alebo náhľad niektorých ľudí na židov potom ako vznikol slovenský štát? Tie názory, napríklad?

Nie. Neviem, neviem.

Na niektorých miestach nám ľudia vraveli, že si pamätajú takú protižidovskú propagandu, alebo že ľudia začali v takých negatívnych nejakých...

Áno.

Tónoch teda hovoriť o židoch...

Viete čo? Ja v škole, no v Trnave, keď som chodila, to som chodila k Uršulínkam, to bola cirkevná škola a mali tam židovské... to bola len dievčenská... mali tam aj židovské dievčatá a jedna sa volala Danzigerová, jedna Hirschová a neviem, či ešte ďalšie, ale tieto dve si pamätám. Tá Danzigerová, tá bola taká blondína vysoká a veľmi dobrá, veľmi tichá. A boli to výborné žiačky, vždy.

Hm.

Aj v Štiavnicí, aj... tak bola milá, ja som ju strašne mala rada. A tá Hirschová, to bol taký pochábeľ. Aj škaredá bola, bola taká nosatá strašne, hrubé vlasy kučeravé, veľkú hrivu, a všade jej bolo. Veselá bola, poskakovala... A už vtedy, viete, už to začínalo s tými židmi. Na... na týchto plotoch boli strašné, všelijaké veci popísané, že...

Hm.

Poviem, ako si pamätám, „Pozor žide, Hitler ide!“ To tak tvrdo Trnavčania hovorili, „odtrhne cigrganu...“ No a my, keď sme prišli do školy, tak si to čítala, čítala, tak sme okolo tých židoviek sme chodili také smutné, lebo mali sme ich radi, no.

Hm.

A zvlášť ja tú Danzigerovú som mala veľmi rada, lebo tá nič nepovedala, čo nemusela, veľmi dobre sa učila a ku všetkým nám bola strašne vládna. A Hirschová, tá... tá... no niekedy nám aj vynadala, aj my jej, tak ako medzi deťmi normálne, ale nie... nie nejaké pretože ona bola židovka a my nie, to bolo tak ako medzi deťmi.

Hm. Takže ako to bol ten nápis? „Pozor žide...“

„Pozor žide, Hitler ide.“ Tak tvrdo sme to...

A ďalej?

Hovorili... „Odtrhne ci...“ tam bolo „c“, „ci grganu.“

A „grganu“ bolo čo?

„Grganu,“ to bolo asi hrdlo, alebo hlava...

Hej? Že...? Hm.

No... strašné. A keď sme išli po meste, tak tam... no tam boli ľudia, ktorí nenávideli židov, v Trnave.

Hm.

Išli okolo nás a hovorili, bolo pred Veľkou nocou, hovorili, „Deti, dávajte si pozor! Ide Veľká noc a židia potrebujú kresťanskú krv! A... a môžu vás vytrhnúť, strhnúť a zavedú vás niekde a budú vám brať krv! Dajte si pozor!“ Ja som to neverila, poviem pravdu, nikdy som to neverila.

Hm.

Ja som v nich nevidela takých nejakých strašných... takýchto netvorov, alebo čo. Neviem. Nikdy nejaký žid voči mne sa neprejavil, ako nejaký... nejaký netvor, lebo čo. Neviem...

Takže ste sa nezľakli toho strašenia?

Nie, nie. Ja som to neverila.

Hej.

Ja som mala...

A prečo...? Prečo potrebovali židia tú kresťanskú krv?

Na nič, to bola... to bol výmysel. No načo by...?

Čo sa hovorilo, že na čo to...?

Oni hovorili, že... nehovorili, že načo, len že, „Ide Veľká noc, oni potrebujú kresťanskú krv!“ My sme tak kukali na seba, deti, čo sme boli. No tak... už sme chodili do meštianky, aj vtedy nás niekedy... Vždycky pred Veľkou nocou nás niekto strašil.

A kto vám to takto povedal?

Ale, niekedy sa k nám priplachtil niekto... nás videl a hneď ku nám. To boli také, ja by som povedala také štvance na nich. Už boli štvance, už to išlo z Nemecka k nám a na tie ploty, to bolo popísané tam, to bolo v tom tridsiatom ôsmom roku... A už vtedy to bolo ostré.

Hm. Pamätáte si aj nejaký iný takýto podobný nápis? Ako čo ste teraz povedali?

Nie, ja som to videla len v Trnave, nikde inde.

A iba tento jeden, lebo niektoré iné si ešte pamätáte?

Aj iné boli, aj iné boli, ale toto som si zapamätala, lebo sa mi to zdalo strašne hnusné.

Hm.

No, to som si pamätala. A sa čudujem, že až doteraz si to pamätám.

A vás vlastne učili v tej Trnave mnišky, však?

Prosím?

To boli rádové sestry, hej?

Áno, rádové sestry, hej.

Hm.

Uršulínky, to boli učiteľky medzi rádovými sestrami, medzi kláštormi.

Hm.

Čo boli... to boli...

A ony vám nehovorili nejaké také veci, že židia proti kresťanom...?

Nie, nie.

Alebo niečo podobné?

Ony si, ony si napríklad, napriek tomu, ony tie dievčatá mali radi, tie židovky, ktoré k nim chodili do školy.

Hm.

Ja som niekedy povedala, ale až takto už neskoršie, že asi mali sponzorov od tých židov, možno, že si tam chceli tie deti ako... no uložiť, aby ich neprenasledovali, lebo však bol to uršulínsky kláštor...

Hm.

Uršulínky učili, učili nás aj z mesta civilné učiteľky, ale aj uršulínky. A ony boli veľmi dobré, lebo tie dievčatá sa veľmi dobre učili, to boli čisté jedničkáry. Tak mali ich rady.

Hm. A s tými vašimi židovskými dievčatami, s tými vašimi spolužiačkami, ste sa rozprávali o tom náipse?

Nie, nie. Ja nie, ja by som sa to nebola opovážila ani povedať.

Nie? Prečo nie?

Ale ony museli vedieť, že...

Ony to tiež asi videli, nie?

Ale nie, o tom nič také sme sa s nimi nerozprávali, čo by bolo pripomenulo ich židovstvo, lebo... nič. Nie. Ja si pamätám, že tak sme sa aj s tou Hirschovou len tak... o... o úlohách, alebo... no... o nejakom predmete, či vieš úlohu, nevieš úlohu, alebo také...

Takže náboženské veci ste nejako nerozoberali, ani také veci?

Nie, nie. Nie, nie, nie.

Že teda kresťania a židia...

Nie, nie, nie.

Či nejaký rozdiel...?

Modlili sme sa pred hodinou, za hodinou...

Hm.

Ony stáli, tie dievčatá... stáli, no a potom si sadli, keď bolo po modlitbe, pred každou hodinou, za každou hodinou...

Hm.

Tam sme sa veľa, veľa, veľa namodlili.

A ony sa teda tiež modlili spoločne s vami?

Ony s nami nie.

Nie?

Nie, nie. Ony stáli pekne, a potom si sadli.

Aha, takže nemuseli sa modliť, mohli...?

Nemuseli sa, nikto ich na nič nenútil. Nie.

Hm.

Sestričky ich mali radi... no sestričky, my sme ich volali „máter“ to boli tie staršie, a „soror“ oslovovali sme tie mladšie sestry, to boli „soror.“ Tá a tá... Scolastica, alebo Kalasancia... a tie staršie, to boli máter, tá a tá...

Hm. Hm. A vraveli ste, že v tej Hlinkovej mládeži... ste menovali chlapcov. Tam boli iba chlapci, v tej organizácii? Alebo boli aj dievčatá?

Len chlapci. Čo si pamätám, keď pochodovali, len tak pre zábavu asi, to boli len chlapci, dievčatá nie, ani jedna. Nie, nie, nie. Nikto nebol v Hlinkovej mládeži z dievčat, len chlapci. To tam bol pán učiteľ a ten, ten to všetko organizoval, jeden, jeden z tých učiteľov, čo bol.

Hm.

Lebo bola evanjelická škola, tí chodili zvlášť, potom bola chlapčenská škola, to tam už chodili tak miešano, a potom bola dievčenská škola. U nás v našej dedine bol kláštor, boli tam rehoľnice, tie Vincentky s takýma...

Hm.

Týma... my sme volali, že to je klobúk, tak tie zas učili dievčatá.

Hm.

Dievčatá mali len cirkevnú školu a chlapci mali také civilné, evanjelici zvlášť, katolíci zvlášť.

Hm.

No a potom postavili tam veľkú školu, no krásna škola je tam, v tej dedine našej. Zriedka kedy tam, ešte keď mama žila, tak som chodila ju navštevovať a tak... Som sa cítila tam doma. A som videla tú školu, pekná škola, veľká.

Hej.

Materskú školu postavili. Materská škola tiež bola v tom kláštore, a učila tam taká stará sestrička Ida. A nemali triedu pre škôlku, ale mali divadelnú sálu. Kde sa hrávali divadlá pri niektorých významných dňoch. No a v tej divadelnej sále ona hrala... ona ako učila tie deti, alebo ako starala sa, to boli iné materské školy, tam nebolo také učenie, ako teraz. Teraz sa aj učia tie deti, ale vtedy sa len hrali vlastne. No ona ich mala na starosti a tam bolo aj javisko zatiahnuté a inak veľiká sála, tam deti behali hore – dole. Stoličky neboli, až keď bolo divadlo nejaké, tak sa tam ponosili stoličky.

Hm, hm.

Inak sa to užívalo ako mate... volali sme to úvoda, aj ja som do nej chodila. Cha, cha, cha.

Úvoda, to je po maďarsky, nie?

Áno...? Neviem ani.

Nie?

Akože úvod do školy.

Že úvod do školy, aha.

Úvod do školy, hej.

Cha, cha. A v tej Hlinkovej mládeži, medzi tými chlapcami, boli tam aj katolíci, aj evanjelici?

Áno. Všetijakí boli.

Pomiešani boli?

Ktorí sa chceli tak troška zviditeľniť, lebo sa im páčili – viete – tie uniformy a že troška pochodovali po dedine a že pokrikovali, aj na dievčatá, dievčatá na nich... hm... A už to bolo čosi iné, že voľajaká zorganizovaná mládež je, tak...

Hej.

No inak sa tam...

Hovorili nám ľudia aj, teda keď vravíte o tom pochodovaní a o takýchto veciach... uniformy, že teda dospeli zase mali Hlinkovou gardu.

Áno, tí chodili v inej uniforme. Ale u nás, ja si pamätám len jedného. Jedného Hlinkovca, ale toho aj potom zavreli myslím, lebo čosi mal, čosi mal za nechtami. No, ani neviem, ako sa volal. Ten jeden. A ten učiteľ, ten... mne sa zdalo, že on chodil v civile pred tými chlapcami, a oni v uniformách. Tak sa mi čosi zdá, ja si ho nepamätám ani raz v uniforme, toho učiteľa, ktorý ako viedol tú Hlinkovú mládež.

Hm. A tento, ktorého ste spomínali, že ho teda aj zavreli potom...

No...

Ten chodil v tej uniforme?

Jaj, už viem, ako sa volal, Babirád.

Babirád?

Babirád, no.

On chodil v tej uniforme?

Áno, mne sa zdá, ale my sme ho v tej dedine veľa nevideli, on... on asi do tej Štiavnice chodil lebo kde, ja neviem.

Hm.

Ja som ho asi dva, alebo tri razy v živote videla. A bol v tej uniforme.

Hm. Ako vyrezala tá uniforma?

Čierna. Čierna s nejakými výložkami. A čiapka taká, taká lodička voľajaká.

Hm.

No, ešte potom som počula už po vojne, že Babiráda zavreli, lebo že niečo... niečo mal s Nemcami, voľajaké vzťahy s Nemcami mal.

Vzťahy asi pozitívne, hej? Cha...

No také politické vzťahy, pravdaže.

Hm.

No. Ale potom sa to voľajako uhladilo, lebo zrazu už... už o Babirádovi nehovorili, nikto nič zle nehovoril. Naraz, už potom keď zostarol, tak dali... dali mu pokoj.

Hm. Takže on sa veľmi nezdržiaval u vás...?

Nie...

V tej dedine?

Nie, on voľakde... áno, ja som ho už po vojne potom ani nevidela. Len hovorili o ňom, že, „Ej Babirád... ej čo... no...“

A sta...

„Už je po všetkom... už je po všetkom...“ a tak no...

Hej. A starosta váš v obci, čo ste mali, ten nebol v Hlinkovej garde?

Kto?

Starosta obce.

Starosta nie. Ani... Jaj! Kdeže ten, to bol z veľkej takej... starosta, my sme ho. Mama hovorila, že voľakedy tam nehovorili starosta, ale pán kapitán. To bol ako civilný titul, pán kapitán. Ako nie vojenský, ale no...

Hm.

No a to bol z takej veľmi významnej rodiny, takže každý si ho vážil, ctí. Asi sa starostom stal preto, že bol z takej rodiny váženej a bol to aj veľmi solídny človek.

Hm.

No a po ňom už... už to boli starostovia, pán starosta, alebo ako ho volali? Nie pán vedúci... niekto hovoril aj pán vedúci a niekto pán starosta: „Ideme k starostovi.“ Ale... takí solídni ľudia. Ale potom v neskoršej dobe, už teraz, teraz pred takými dvadsať, tridsať rokmi, tak všelijakí. To mi vždycky doma vyprávali novoty, tak: „Jej! Ten starosta... Jej! Ten starosta!“ a čo ten robí a toto a... a boli veľké trenice, aby ten bol starostom a ten starostom. A tak si voľajako podrážali že nohy, a tak, no... Hovorím, no, keď bol pán, ten sa myslím volal Balon, ako ten, ten čo ho volali kapitán...

Hm.

To bol tak... taký človek, že sa človek ani neopovážil nič o ňom ani len pomyslieť.

A v Banskej Štiavnici...

To bol ešte z Prvej... to bol ešte z Prvej svetovej vojny a možno, že ešte aj z Uhorska.

To bola tá tá stará škola, ako sa hovorí?

Áno, áno.

Hm.

Áno, áno, áno. Áno.

A v Banskej Štiavnici, videli ste nejakých gardistov tam? Okrem teda tej Hlinkovej mládeže?

Gardistov? No myslím, že tam boli, ale to vám neviem povedať tak... Možno, že tak letmo som videla, keď som išla cez Štiavnicu, že niekto bol oblečený. Lebo tí Hlinkovci, tí dospelí, nie mládež, tí keď bol Hlinkovec, tak nosil uniformu.

Hej. Hm. Takže podľa toho ste vedeli, že kto je kto.

Že... Áno, že patrí k Hlinkovej. No ale viete, dlho, dlho, dlho som nevedela, že čoho všetkého sa zúčastňovali. Ja som dlho nevedela.

Hm.

Možno, že až po vojne som sa dozvedela, keď sa hovorilo o tomto Babirádovi, až potom som vedela, že vlastne tí dospelí Hlinkovci mali všeličo.

Hm.

Všeličo za sebou. Možno, že museli, keď už sa raz dali do tej... do toho spolku, tak asi žiadali od nich. Možno, že ani neboli takej povahy, ale... neviem.

Hm. A spomenuli ste teda, že tí židia, ktorí žili v Banskej Štiavnici, že vlastne sa... museli odísť, že ich teda nejakým spôsobom...

Viete, čo? Oni... oni ich chytali, oni ich... to sa stalo, to vyprávali potom ľudia: „Ježiš! Zase v Kremničke strieľali!“ Oni vybrali niekoľkých židov, ale myslím, že Nemci, nie Hlinkovci, Nemci, už čo boli v Štiavnici. Tí si vybrali a povedzme desať, pätnásť alebo menej, išli rovno do tej Kremničky. Ani neviem, či ich vozili do koncentrákov. Oni tam do tej Kremničky, hovorilo sa, že Štiavnicu, zo štiavnických židov, že vraždili v Kremničke.

A vy ste aj videli, že by niekoho v Banskej Štiavnici boli takto brali, zatýkali?

Nie, nie, nie. Nevidela som, lebo my sme boli v Banskej Belej a do Štiavnice som si zašla niekedy niečo kúpiť, čo sa v Belej nedalo, tam sme mali len dva koloniálne obchody, tam sa predávali všetko možné – drobnosti, potraviny, aj potreby pre domácnosť, to boli dva obchody. A keď sme niečo potrebovali, topánky, alebo nejaké šaty, lebo kabáty, to sa muselo ísť do Štiavnice.

Hm, hm. A také protizidovské nápisy, ako v tej Trnave, to v Banskej Štiavnici...?

Nie, nie.

Také si nepamätáte, že by bolo?

Nie, nie. Viete, tam sa ľudia poznali, jeden druhého. A vedeli by veľmi dobre, kto napísal, lebo keď by bol čmáral po plote, hneď by sa pristavili: „Čo píšeš?, „Čo píšeš?“ No ale

v Trnave, tam je to predsa len väčšie mesto, aj vtedy bolo väčšie mesto, aj v noci to mohli písať.

Hm.

Tie... no... No ja som sa vtedy cítila taká troška, „Čo sa to robí? Čo sa to robí?“ Ale ešte som... ešte som nerozumela. Tomu všetkému.

Hm.

No.

Tiež nám niekde ľudia spomínali, že židia od istého času museli nosiť nejaké označenia.

Jaj, jaj, jaj!

Na sebe.

Áno, hviezdy. Žlté hviezdy. No...

To bolo kedy?

To som už, to som už videla, keď som z Trnavy prišla domov, to som už videla v niektorých mestách, myslím, že v Martine. Niekde som videla, málo, nie ako... nemala som takú príležitosť ich vidieť. Nieкто išiel po ulici, mal žltú hviezdu: „Ježiš, to je žid!“

Hm, hm. A to vlastne už ste pracovali v tom Martine, v tom čase?

V Martine som bola zamestnaná v nemocnici v laboratóriu. Tak ma tam prijali ako pomocnú silu, ja som nebola vyučená laborantka, ale ma prijali a ten šéf môj, to bol strašne zlatý človek, tak som bola zvedavá, bol pri mikroskope: „Joj! Ukážte mi, čo tam vidíte!“ A on mi povedá: „Anička, chceš sa naučiť niečo? Chceš byť laborantka?“ – ja hovorím, „Samozrejme!“ Viete, čo? Všetko čo vedel, všetko ma naučil. A ja som sa potom odvážila, čítala som raz v novinách inzerát, že prijme lekár jeden, že prijme asistentku do ambulancie, ktorá vie aj laboratórne práce. No v tom momente som si kúpila list, pero, všetko a napísala som. Asi za štyri dni som dostala pozvánku zo Sliača, z kúpeľov, vyskúšali ma: „A toto viete, toto viete...“ no... „Viem, viem, viem...“ Potom som... „Môžete nastúpiť, o tri dni môžete nastúpiť,“ tam som sa mala ako kráľovná, poviem pravdu, no... tak. Čakala ma tam izba prekrásna, s upratovačkou, ja som ráno si robila poriadok v izbe, prišla pani, hovorí: „Slečna, to nie je vaša robota! Vy si choďte do ambulancie, to je vaša robota!“

Tak to vám bolo dobre vtedy.

Jaj, strašne dobre...

Cha, cha.

To bol raj na zemi.

A toto v ktorom roku bolo, v Martine ste kedy boli, v ktorom roku?

To bolo v štyridsiatom... v Martine v štyridsiatom prvom, do druhého.

Hm.

A toto bolo v štyridsiatom druhom, od prvého mája do konca septembra.

Hm.

Už potom povedal ten lekár, že on len v lete je, že on prednáša na fakulte v Bratislave a že sa tam vráti, že on v lete chodieval tak.

Hm.

Do tej... tam teda pracovať, na Sliač. Celá rodina tam prišla, no...

Videli ste vy pri nejakej príležitosti, už teda v rámci toho vášho pracovného života, videli ste nejaké také situácie, ktoré sa týkali prenasledovania židov v tom období?

Viete čo? Ani v Martine... možno, že som tam stretla s tými žltými hviezdami v meste niekedy. Ale inak nič, nejaké utekanie za židmi, alebo niekto, že by bol prenasledoval. Alebo dokonca ani som nepočula nijaké zlé slová na židov, nič. Každý viete čo? Ľudia to vnímali, že ich prenasledujú a radšej boli ticho. Veľa ľudí ich ľutovalo a veľa ľudí nechcelo nič hovoriť. No a na Sliači, to absolútne, tam absolútne, tam sa tí zamestnanci teda chovali veľmi ku tým všetkým hosťom prvotriedne, no a ja som chodila do reštaurácie prvej triedy, to som v živote nebola pripravená na to. Prišli čašníci so stolíkom, tam pri stole všetko servirovali. No trvalo mi troška, než som sa do toho vžila.

Hm.

No veľmi dobre. Ja hovorím...

Takže tam ste nič také nevideli, nejaké situácie konfliktné, alebo že by teda...?

Nie, neboli, neboli, neboli.

A potom neskôr?

Jaj neskôr, to už... No v Trenčianskych Tepliciach, keď som bola, viete, robila som vo výskumnom ústave, tam sa pracovalo, vyšetroval sme, no vyšetrovali sme – skúmali sme vodu trenčiansko-teplickú, ako pôsobí na choroby, na všetko. No všetky možné práce sme konali. A bol tam jeden lekár, teda bol šéflekár, ten niekedy sa tam zdržal... on mal určite aj iné pracoviská v tých Trenčianskych Tepliciach. No ale bol tam jeden lekár, on bol žid, ja som nevedela dlho, že bol žid, ja som tak neskúmala ľudí, či má veľký nos, či je taký, lebo taký, bol strašne dobrý, zaučal ma zasa tam, lebo tam som sa v tých prácach nevyznala. No a zaučal ma, však som potom tomu pánovi vyprávala, keď som ho... to sa určite budete pýtať na to. Ako ho, on bol hendikepovaný, myslím na pravú stranu, on... On nedostupoval na nohu, ale na prsty len a ešte tá noha bola kratšia, takže keď on spravil krok, tak ho to hodilo na tú stranu, kde mal ten hendikepovaný. No a... ale bol úžasne múdry, potom som sa dozvedela, že on bol profesorom na univerzite, neviem či v Košiciach, či... či v Bratislave.

Neviem. No ale mal ženu Árijku, to bolo ich veľké šťastie, lebo keď ho zobrali Nemci, tak žena zostala doma. Aj dve maličké deti mal. Mohol mal tak, tak okolo... medzi tridsať... medzi tridsať a štyridsať rokmi mohol mať. A jeho rodičia tam mali obchod, v Trenčianskych Tepliciach, taká bodega, to bol taký lahôdkový obchod. Tých zobrali. Potom jeho tam hodili na to auto, ja som to videla, ja som strašne revala. A vojak rovno proti mne s automatickou puškou, keď videl, že plačem, okamžite na mňa zameral oči a nespustil a tú pušku držal. Ja hovorím: „A teraz ma zastrelí...“ Lebo on povie, že plačem pre voľačo. Lebo som sa uprene dívala na to auto tam. A to bolo už plné ľudí, no. Jeden konfident tam vláčil ľudí. A keď vliekli tohto môjho doktora, ja som sa rozrevala, plakala, plakala strašne. No a...

Hm. Ako sa volal tento lekár?

Démant, Démant, Ferdinand Démant.

Ferdinand Démant. Hm.

Áno. No už bude tiež, lebo bol starší odo mňa už. Ale bol tak dobrý, že ma všetko učil v tom výskumnom ústave. Všetko... bola som často pri tej... pri tom mikroskope, aj tam som si dosť pokazila oči, no ale učil ma...

A vraveli ste, že vlastne vy ste ani nevedeli, že on bol žid.

Sprvu nie, ja som to neskúmala, ja...

On nemusel nosiť to označenie?

Nie, nie, to som vám zabudla povedať, on mal výnimku. Pretože potom mi ľudia hovorili, už bol v koncentrácii a hovorili, že ako ho mohli zobrať, veď on mal výnimku. A prečo mal výnimku? Že ministrom Machovi vyliečil deti z nejakej veľmi ťažkej choroby. Dve deti vyliečil.

Hm.

No a on mu dal výnimku za to. A v tých Trenčianskych Tepliciach bolo tých židov viac.

Hm.

A že všetci mali výnimku, pochytili ich, no potom ešte určite sa ma spýtate, lebo som potom videla jednu samovraždu, tiež žida, ktorý unikol vtedy, keď ich chytali všetkých, tak on sa voľakde schoval...

Dobre, to nám tiež poviete, ja sa ešte opýtam pár otázok ohľadne tejto situácie s doktorom Démantom.

Áno, áno.

Že teda mal výnimku, aj ste vraveli, že viacero tam bolo, mali výnimky, pretože boli lekári tam v tých kúpeľoch? Alebo prečo?

No oni mali výnimky, lebo niekomu z vlády slovenskej niečo... nejakú... pre niečo, no.

Hm.

Že si to asi ocenili ako, tí ľudia, tí, ktorí tam mali možnosť im dať výnimku, ako Šaňo Mach, to bol predseda minister vnútra, a ten dal tomuto doktorovi Démantovi výnimku. No a mal árijku ženu, zobral si študentku z fakulty, takže keď ho prišli vziať, tak ju nechali, lenže ona chudiatko sa... ona sa psychicky zrútila a keď on sa vrátil, on sa vrátil z toho koncentráku, ale rodičia nie, tých spálili. No a ona sa zrútila a ešte tuším žila, ale na nejakom psychiatrickom oddelení a potom zomrela. No... Tak to... to hovorím...

A prečo ho vlastne zobrali? Keď mal tú výnimku?

Za to, že... že... no... bol tam jeden chlapík, ja si nemôžem spomenúť na jeho meno, ale ten už tiež určite nežije, lebo bol starší odo mňa, nie o veľa, ale bol. A naraz, ako sme, boli sme zhromaždení, po tej streľbe, to som nehovorila ten úvod, ako to začalo všetko.

Hm.

No a on... naraz vidím, že vláči ľudí z bytov, chodil z bytu do bytu s dvoma Nemcami a vyťahoval ľudí... neboli len židia, to boli všelijakí ľudia, možno, že niekedy sa pred ním vyslovili proti Nemcom, lebo čo. Ja neviem, čo to bolo za človeka. A on nosil... vliekol tých ľudí k tomu autu. Som sa na to dívala, hrozné dačo to bolo. Ja som vtedy bola asi možno aj týždeň v akomsi tranze, lebo v čom, to... to som sa nemohla z toho vymotať.

On ako násilím ľudí vliekol? Ľudia sa bránili?

Áno... on... no, možno... ja neviem... Ale on chodil do bytov, vedel presne, kde ma ísť a bral ľudí k tomu autu.

Vy ste videli, ako niekoho vlečie?

Videla som...

K tomu autu?

Videla som, keď... na to som sa zamerala. Videla som rôznych, ale keď vliekli tohto Démanta, a ako krivkal s nimi a ako ho strkali. A ako ho ťahali a potom pred tým autom hovorili, že má vyliezť. On nemohol s tou nohou, lebo mal kratšiu nohu a ešte k tomu on mal len takto nohu. A potom neviem, to... to neviem, či som to videla, či sa mi to zdalo, oni ho vyhodili. Vyho... no chytili ho a vyhodili a rovno padol k tým svojim rodičom, k nohám. Oni už tam sedeli. No tak to som nevydržala, vtedy som začala strašne plakať.

Hm. Takže bol tam nejaký ten konfident, ste hovorili...

Áno, to bol konfident, určite. Ja som ho pár razy v meste videla, v tých Trenčianskych Tepliciach. Sem tam prešiel po ulici, no tak... Tepličan nejaký, lebo bol tam celé dva roky. No a potom som naraz zistila, že to vlastne bol nejaký nemecký konfident.

Aj ste ho poznali po mene?

Lebo on po jednom vláčil tých ľudí k tomu autu. S dvoma nemeckými vojakmi. Po jednom, najprv jedného vliekli, potom zas druhého vliekli, ale to som... nepoznala som ich, viete a nevedela som, za čo ich vlečú tam. A ja som očakávala, že nás tam všetkých postrieľajú, takže už som bola taká... taká všelijaká, ale keď som videla toho Démanta, tak to...

Tak ste videli, ako tam viacero ľudí takto... len toho doktora Démanta ste poznali vy osobne. Hej?

No.

A tých iných ľudí, koľkých ich tam ešte priviedli?

No to bolo plné auto. Plné auto ľudí.

Koľko asi odhadom?

No mohlo ich tam byť najmenej dvadsať. Najmenej. Bo to bolo už obsadené, tam boli lavičky popri tých bočniciach, tam sedeli tí Démantovci starí. A potom z druhej strany už sedeli, potom aj sedeli na zemi. Keď tam vliekli toho Démanta, tak... tak už bolo skoro plné auto.

Hm. To bolo nejaké nákladné auto? Ako vyzeralo?

Nákladné, obyčajné nákladné auto to bolo. Obyčajné.

To bolo... boli tam niekde vzadu na tej nákladnej korbe? Na tej...?

Na tej korbe. No boli bočnice, tá zadná strana bola spustená a oni sa museli škriabať hore do toho auta. A teraz tento Démant sa nemohol, nevedel sa vyškríabať, snažil sa... som počula len také dajaké výkriky a potom ho drapli a hodili ho tam.

A zakryté bolo to auto, alebo odokryté?

Nie, nie, otvorené.

Otvorené. Tak ste mohli presne vidieť tých ľudí?

No všetkých tých, čo celkom pri... pri už tej tejtok... No ako sa volá? Kde šofér sedí, tak tam už som nedovidela, ale tak od polovici auta dozadu videla som.

Zhruba...

A niektorých som nepoznala vôbec, neviem, odkiaľ ich dovliekli, no ale tých Démantovcov... ja som sa akosi spamätala, keď som tých Démantovcov videla, tých šedivých, tých bielovlasých úplne. No...

A tí Démantovci, tí starí, mali na sebe tie židovské označenia?

Nie, nie. Nemali, ani oni nemuseli nosiť. Potom sa už vyprávali ľudia, že: „Prečo, keď mali výnimku? Prečo?“ A on bol veľmi užitočný aj pre tie Trenčianske Teplice, ten lekár, to bol jeden vynikajúci lekár. Vynikajúci. I keď bol tak postihnutý, tak ale...

Hej...

A neviem, voľakto hovoril, že bol aj rektorom na univerzite, teda na fakulte, ale neviem teraz, či v Košiciach, alebo v Bratislave. Nevie, skade oni prišli do Teplíc, on sa tam... Skrátka, dosť židov tam bolo. Možno, že desať, no... To bolo dosť v takej dobe.

Hm.

No.

A vraveli ste, že tam boli nemeckí vojaci?

Takto to bolo – bola tam jugend... Hitlerjugend. Mali tam voľakde voľajakú vilu, lebo čo, tam bývali. Ja keď som išla do roboty, tak som ich občas videla, ako pochodujú, jeden bubnoval a vyspevovali, takí chlapi medzi desať rokov, štrnásť rokov, pätnásť... Vyspevovali, potom prišli tam aj takí starí Nemci, takí dôchodcovia, možno, že boli veľmi oddaní tomu nacionalizmu, či ako... tomu nacizmu. Tak možno, že to dostali za odmenu, alebo boli tak vyhladovaní, že ich poslali troška sa najesť, lebo ja som jedávala v jedálni, v tej jedálni, kde chodili aj títo starí. Tie deti voľakde dostávali inde stravu. A ako oni vykrikovali pri raňajkách, dostali rožky, pečivo, kávu si mohli vybrať, mlieko, čaj, kakao. A dostali ešte maslo a marmeládu. A jak oni vykrikovali jeden na druhého: „Mein Gott Marmelade! Butter! Mein Gott, Kaffee! Mein Gott!“ A tak, tak slzy im tiekli z očí. No videla som, že asi prišli úplne a že asi za nejakú oddanosť Hitlerovi, že im dopriali.

Hm.

Troška sa...

Tak oni sa tam vlastne ako rekreovali keby?

No takí starí boli, museli mať už vyššie sedemdesiat rokov.

Aha.

Šediví, starí, vráskaví. A ja som sa v tej jedálni tiež stravovala. Tam ma teda určili, lebo...

Hm.

Dostala som stravu, ubytovanie, keď som prišla do Teplíc.

A tí Hitlerjugend, tí chlapi, tí čo tam robili?

No nič, chodili na vychádzky každé ráno, do parku, tam asi cvičili dakde, ďaleko, lebo ten park bol dlhý. Každé ráno chodili okolo siedmej, alebo bolo osem, ja neviem, ja o ôsmej som už bola v robote, ale o siedmej asi, keď som ich videla sem tam, tak bubnovali, spievali, a potom sa stratili v parku.

Hm.

Už ako sa vracali, kedy sa vracali, neviem. Ani kde bývali. A ja som si ich akurát všimla preto, že bubnovali a dávala som sa na nich, a tak oduševnene spievali také nemecké všelijaké pochodové pesničky.

A ako ste vedeli, že to je Hitlerjugend?

No podľa uniformy. Oni mali svoju uniformu. Mali hnedé košele myslím, mali krátke také nohavice, tak asi. Kratšasy, košele a neviem, či mali aj kravaty, to neviem, to si už nepamätám. Viem, že mali hnedé košele, také svetlé hnedé košele.

Hm. A pri tej situácii, keď zobrali doktora Démanta, tam ste vraveli, že boli aj nejakí vojaci.

Viete čo...?

Nemeckí?

Ja si myslím, že, lebo ja som predtým nikdy jediného vojaka v Tepliciach nevidela, nikdy. Ja si myslím, že oni boli takí traja, štyria... asi na... možno, že kvôli tým deťom, ako dozor, alebo takí... No taký dozor.

Hm.

Aj kvôli tým starým ľuďom. Tam boli, viete čo, však to začalo, celá táto tragédia, tým, že začali strieľať spoza stromov, presne na obed. Ja som išla z roboty na obed, to tej Panónie, tam som sa stravovala. A išla som na obed, potom som išla od obeda, som chcela ísť domov, v Sine som bývala... a... som vyšla von, jedna pani sa ma drapla a hovorí mi: „Prosím vás, môžem s vami ísť?“ Ja som nevedela, že sa, že je prestrelka. Presne o dvanástej alebo o koľkej, cez obed, začalo sa strieľať, začala veľká prestrelka. No a potom ja som vyšla von, ta pani sa ma držala, držala, ja som nevedela, že prečo, ja som ju nepoznala. Bola to síce pri... my sme to volali vrátnika portýr...

Hm.

No, teraz sa to volá recepcia. No a ona tam sedela na jednej lavičke a ja, keď som vychádzala od toho, ja som sa naobedovala, sedela som pri zadnej stene, ja som nevidela, čo sa na ulici robí. A som vyšla... vychádzala von a ona pribehla ku mne: „Môžem, môžem s vami ísť?“ Sa dívam. Ja som chcela, že kde ide? Ona mi už viac nevyprávala nič. A predstavte si... potom som sa zastavila a hovorím: „Však keď som išla na obed, tak bola plná ulica ľudí. Veselo bolo, neviem, či aj hudba nehrala. A čo to? Ved' tu nie je človeka!“ Ja som tak vyprávala, ona nehovorila nič. A naraz sa pozriem na druhý chodník, tam leží vojak, tak leží vojak, tam leží vojak. Také dvojmetrové odstupy, ležali na zemi, mali automaty. Ja hovorím: „Bože môj! My sme v prestrelke!“

A to boli akí vojaci, čo tam ležali?

Nemci.

Nemeckí...

Nemci.

Hm.

Nemci. Áno. To boli asi tí traja, štyria, čo... No ale potom už na druhý deň nás zohnali na také priestranstvo, tam už bol tank, už museli prísť niekade v noci, volali asi Nemcov, vojakov, potom do Trenčianskych Teplíc. Ráno už boli... tam vojak, tam vojak... aj ten tank.

Kto ich... kto ich tam postrieľal? Prečo vznikla tá prestrelka?

Neviem, kto to bol. Dodnes neviem. Len ráno vyprávali ľudia, že to boli vraj partizáni. A ja som vtedy ešte o žiadnom povstaní nevedela, veď to bolo asi okolo tridsiateho augusta, tak medzi druhým, tretím septembrom. Práve vtedy sa začínalo národné povstanie, prvý raz. A kto to bol? Neviem, neviem. Ale, to bola hustá prestrelka. Hustá. A ja som potom až si uvedomila – veď okolo uší mi pískajú guľky! A to klepalo, viete? Ako strieľali, tak to tak odkleplo. Hovorím: „Bože môj! Bože môj!“ Chytró... nevedela som, či nazad sa vrátiť, či... a ona nič nevyprávala, oni museli obidvaja vedieť, že je prestrelka. Prečo mi nepovedali? Ja by som sa nebola ani pohla. A prečo ona ma tak chytila, strašne ako do kliešťov a že ide so mnou, ide so mnou. A potom ideme a ako sme sa zahli za to... keď sme prešli Panóniu, potom už prišla Sina a sme sa zahli doprava a v tom ona mi povie: „Mňa trafili...“ A ja som bola, už viete, z toho bola tak stresovaná, že už som jej nič nepovedala. A ja hovorím: „Chytró, chytró, chytró do dverí, do Siny!“ Potom už bola Sina, a tam nám nemohli... tam nás guľky nemohli dosiahnuť, pretože tam bola taká... také účko a my sme do toho účka vošli. A prišli sme do dverí a ona mi už potom padla, už, už bolo zle nedobre.

Takže ju zastrelili?

Tak ona bola najprv postrelená. A nevedela som, kde ju strelili. Reku ak do nohy, alebo do ruky no tak dobehne. A ona bežala so mnou. A bola ťažko postrelená, do ľavej strany hrudníka. A ešte bežala so mnou. Ale to už bolo len asi dvadsať krokov, tak sme skočili... A tam mi už padla na zem, vnútri v chodbe, ja som ju položila, bolo schodište na výťah, na prvé poschodie a dole do kúpeľa. Tak som ju položila na to schodište, čo išlo hore, a hovorím: „Pani, ja hneď zoženiem pomoc.“ No a ona už nehovorila nič, bola zmenená veľmi, taká žltkavá, tak som zbehla dolu a tam boli, v takej miestnosti chodili, pacienti, ktorí sa kúpali, tam bol vľavo ten kúpeľ turecký, čo je v Trenčianskych Tepliciach, Hammam, alebo ako sa volá. No už som pozabúdala, viete...? A ja som bývala hore v tej budove na poschodí, tak som ju tam položila a hovorím, prišla som do tej miestnosti, taká odpočívareň, čo sa kúpali, tak chodili tam na tie lôžka ešte, poležali po kúpeli. A ja som skríkla: „Traja, štyria chlapi nech idú jednu paniu zniest' dole, lebo ju postrelili vonku!“ Tak utekali, zniesli ju dole, potom ju do pása vyzliekli, tak sme videli, že je na ľavej strane dierka. Neviem, či aj vzadu, či to prešlo, lebo to muselo byť aj zblízka. Už viem presne že, to som potom vedela, že presne skade strieľali, keď nám... keď proti nej... proti nej... proti nám boli a ju strelili tak. No a tak tam boli, každá ulica sa tam končila vlastne stromami, parkom, a tak.

V Trenčianskych Tepliciach. To jak v takom parku celé mesto postavené. No a kto bol za tými stromami...

Hm.

Neviem. Neviem, to bol... to boli prvé dni povstania.

Hej.

Prvé dni.

A túto pani, vy ste ju nepoznali, to bola neznáma osoba?

Tá pani, ja som ju poznala len, ako som chodila do tej jedálne, že pri tom portýrovi, že sedávala.

Aha.

Tak som si namyslela, že to bola asi jeho žena. Ale viete čo? Prešli dni, týždne, nikdy on neprišiel ku mne, že ako to bolo, čo to bolo, ani nikto z celých Trenčianskych Teplíc sa ma nespýtal, ako sa nám to stalo. Nič, nikde, ani do dnešného dňa. Nikdy...

A spomenul ste, že vlastne táto situácia, tá strel'ba, že to bol taký úvod k tomu, čo...

Úvod, áno. Áno, áno, áno.

Zobrali doktora Démanta.

Ja som išla do jedálne, bolo všetko v poriadku, vyšla som z jedálne, už sa strieľalo.

A ako to súviselo s tým, že zobrali doktora Démanta?

No na druhý deň potom, na druhý deň sme dostali rozkaz zhromaždiť sa dole na nejaké priestranstvo. No tak som išla. A vtedy začalo to... to chytanie tých ľudí. Už Nemci, už chytali.

Hm. To ste od koho dostali ten rozkaz? Sa zhromaždiť?

No len Nemci. Nie od... od toho predstavenstva Teplíc, ale Nemci. Nemci. Nemci dirigovali s nami.

A prečo... prečo ste sa tam mali zhromaždiť?

Ja som nevedela, lebo nás potom aj rozpustili. „Môžete ísť domov, môžete sa rozísť.“ Viete čo? Ani jeden Nemec nepadol, nezastrelili nikoho, pretože oni sa vedeli kryť, oni sa hodili na zem a vedeli, že tak ich tie strely... Ale niektorí tí Tepličania, ja medzi nimi, som vyšla von, nevedela som, že strieľajú, nikto mi to nepovedal, aspoň ten portýr to musel vedieť, lebo tá brána do Panónie, kde som obedovala, tá bola dokorán otvorená... On ich, oni videli, jedného Nemca z tej brány bolo vidno. Že tam leží na chodníku. A oni ma nechali odísť aj s tou paňou.

Takže tí, čo tam ležali na tom chodníku, to boli živí Nemci? To neboli, že zastrelení?

To boli živí.

Aha.

Nie, to boli živí Nemci, ktorí boli pripravení, že budú strieľať, no ale tie... tie strely lietali nám okolo hláv a oni ležali na zemi.

Hm. A keď brali doktora Démanta, ste sa mali teda zhromaždiť kde? Tam, kde... aby ste videli, že ho berú, alebo...?

Nie, nie. Ja som, lebo ten ich byt, ten bol v tej ulici, kde ležali tí Nemci, ale na začiatku tej ulici. A ja už som bola... keď som išla s tou paňou, tak ja už som bola skoro na konci ulice, keď som zbadala, že tam ležia tí Nemci. A doktora Démanta zobrali, keď... na druhý deň až. Jeden deň sa strieľalo, a potom cez noc to nejako prestalo, tí... tí... tí strelci. Kto to bol? Čo to bol? Tak tí už ušli. Tých nebolo.

Hm.

No, a potom...

Lebo ste vraveli, že potom na druhý deň, po tej prestrelke, že prišiel... dostali ste rozkaz...

Áno.

Aby ste sa niekde zhromaždili.

Áno. Tak, áno. A my sme sa zhromaždili a už tam bol aj tank s Nemcom. Nemec stál na tanku, s automatom, proti nám všetkým, no a bolo tam už niekoľko pri aute... tom nákladnom stáli Nemci, tlačili pred sebou, alebo ťahali tých zaistených z bytu, ktorých ten konfident... Tak som si to ja domýšľala, že on musel chodiť po bytoch, vedel, kto čo povedal, alebo bol žid, tak...

Hm.

Tak s tými Nemcami chodil a vyvážal tých ľudí.

Takže vám kázali, aby ste sa zhromaždili na tom priestranstve...

Áno, áno, áno.

Kde bolo aj to auto, do ktorého potom naložili aj doktora Démanta.

Áno, áno. Áno, áno.

A koľko tam bolo tých vojakov, čo ho tam nakladali?

Čo si pamätám, jeden bol na tom tanku, pri aute boli asi dvaja, s tým konfidentom išli asi dvaja, no tak takých... dva, štyri, päť, šesť vojakov bolo. No...

A mohli ste sa s doktorom Démantom rozlúčiť nejak?

Jaj, kde... nie. Nie, nie. Nie.

Nemohli ste si nič povedať?

Nie. Nič.

Nedalo sa? Prečo?

No nedalo sa, ja som bola pri tom tanku, to bolo tak na boku už, a jeho viedli cez ten... cez ten dav ho pretláčali... a to sa.. to sa proste nedalo. My sme boli v šoku všetci. Čo sa to robí. V šoku.

A keby ste boli chceli ísť mu niečo povedať, myslíte, že by ste sa tam dostali?

Tak to by ma zastrelili.

Bol by vás...?

Bol by ma asi zastrelil. Lebo by nebol vedel, čo tam idem robiť. No... Lebo on... on dával pozor na každý pohyb, na každého, ten vojak. On stál na tom tanku. Na kapote.

Takže zhruba aká bola asi vzdialenosť medzi vami a tým autom, kam dávali doktora Démanta?

Joj, to bolo na konci celého toho zhromaždenia, na konci. Ale sme ho... som ho videla.

Koľko to bolo asi metrov, tak odhadom?

To mohlo byť takých dvadsať metrov.

Hm.

Mohlo byť, lebo tam už bol dobrý hlúček ľudí. No a... ťahali ho, strkali ho...

Hm.

On tichúčko išiel, išiel... no ale potom som sa s ním stretla. Po... po niekoľkých rokoch, už som robila v Novej Polianke. Oni totiž naši šéfovia, ten plukovník, náš náčelník, hovorí: „Anička, tak ale potrebujeme na vás nejaké referencie...“ keď som išla do školy, „...nejaké referencie, aby sme ako...že prečo sme vás do tej školy poslali.“ Ako odmena, alebo čo. A ja hovorím: „No aké?“ No že z minulých zamestnaní. Tak som napísala doktorovi Démantovi, už som vedela jeho adresu, som vedela, že sa vrátil, a ešte aj tomu môjmu šéfovi, to bol doktor Sit'aj, neskorší riaditeľ kúpeľov T... Piešťany. No obidvaja mi krásne dobrozdanie poslali, výborné, no. „Máte krásne vysvedčenie.“ No tak potom...

To ste sa ako dozvedeli, že doktor Démant sa vrátil? Odkiaľ ste vedeli?

Odkiaľ som vedela? Voľakoho som stretla, kto mi to povedal, a ja som sa od radosti... no strašne som sa tešila.

Hm.

No ale vedela som, potom som sa dozvedela, že jeho žena zomrela, na psychiatrii. A reku kde sa tie deti, mal asi dvojročnú dcérku Katku myslím, alebo Zuzka, asi Katka... Katka myslím, a Peťa, asi päť, alebo šesťročného. A hovorím: „Kto tie deti vzal potom, keď ona sa zbláznila?“ Lebo ostala sama, bez príjmov, bez všetkého. A neviem, to nikto nevedel, kde sa tie deti ako dostali. No a on sa potom oženil, zobral si nejakú, takú známu paniu. Tak verejnosti známu nejakú.

Hm.

No. Takže takto. Jaj... a sme sa stretli, on mi napísal, že príde do Smokovca, a že či by som sa nechcela s ním pohovárať, že by sa veľmi rád pohováral. Joj, strašne rada. Tak som prišla, som si vzala voľno z roboty, a tak sme sedeli v jednej kaviarni, popíjali kávu, debatovali, ale ani slovíčkom som sa nespýtala na koncentrák, toho som sa vyhýbala, viete? Lebo to asi nikto nechcel vyprávať.

Hm.

Kto sa... kto tam bol. Že čo tam bolo.

Takže on vám sám od seba nehovoril?

Nehovoril nič, len vyprával, že čo ja som robila, kde robím, ako som sa dostala do Novej Polianky. To bolo už v Novej Polianke...

Hm.

Ako... Tak o sebe som rozprávala. A on mi hovoril, tuším, že sa oženil, ale nepamätám sa, či som sa pýtala na tie deti, alebo nie.

Hm.

To si nepamätám, bol veľmi zlatý. A strašne som sa tešila, že ho vidím živého. Oni ho asi tí Nemci nechali, lebo on bol prvotriedny lekár, a pokiaľ som sa dozvedela, že oni niektorých lekárov takto ako šanovali.

Hm.

Tí Nemci v tých koncentrákoch, lebo... ho, ich potrebovali aj pre seba.

A v tej situácii, keď jeho brali, ste tam boli zhromaždení...

Áno.

Na tom priestranstve...

Áno.

Hovorili ste, že celkom aj dosť veľký hlúčik už sa tam zišiel...

Veľký, no tam muselo byť dosť ľudí...

Nespomínate si, že by ľudia boli nejako komentovali tú situáciu, že by sa nejako rozprávali?

Nie, nie, tam sa mlčalo. Tam sa... len ja som veľmi plakala. A potom som sa zoznámila... no zoznámila, čo ja viem... no s... už... stal sa mi priateľom, a on prišiel ku mne, tak ma objal okolo pliec a hovorí: „Slečna, slečna, neplačte, ja vás ochránim, ja vás z tejto situácie ochránim.“ A ja som mu povedala: „Ja neplačem pre túto situáciu, je neplačem... ja plačem pre pána doktora.“ Som hovorila: „A nech ma ten zastrelí, mne je to fuk!“ Ale hovorím: „Mne je ľúto doktora.“

Hm.

No, on ma tak nezištne všetko učil.

A vraveli ste aj, že tam bola ešte nejaká taká tragická situácia, ktorú tiež ste...

Jaj, bola.

Vy videli...

Bola. No už to bolo... to bolo asi o pol roka neskôr, lebo ja som teda... jaj... Výskumný ústav zavreli, pán šéflekár odišiel preč a ja som zostala bez roboty. Ale len asi jeden týždeň, potom rozmýšľali, čo so mnou, lebo ja som nevedela, kde mám ísť. Hovorím: „No zase domov prídem a zas nebudem mať miesto...“ A dali ma do nemocnice do labáku. No ale všetko bolo obsadené, tam som bola navyše. A dali mi v tom labáku robotu takú, že som od rána do konca pracovnej doby sedela nad mikroskopom. A počítala a hodnotila tie materiály, ktoré nosili z oddelenia. No oni sa toho zbavili, pretože to bolo dosť náročné na oči. Osem hodín hľadiť do mikroskopu tiež nebolo...

Hm.

No a nepáčilo sa mi to potom už. Ako som mala toho priateľa, sme sa rozhodli – ideme do Bratislavy.

A čo sa tam stalo? Aká tragédia, ste vraveli niečo o samovražde.

Jaj... Tak ma... z tej Siny ma museli preložiť...

Sina bola...? To je nejaká skratka, hej? Sina...

Sinu zavreli.

Sina čo bolo presne?

Sina bol kúpeľný dom.

Aha.

Tam pacienti ležali, tam boli kúpele, tam sestry ako... väčšina sestier tam robila. No a naraz ostali Teplice prázdne, hostia, pacienti, rekreanti, to všetko odišlo, to ušlo. Keď sme my stáli, ten hluk veľký tých ľudí, tak sme videli, ako poza nás... mali sme medika, v tom výskumnom ústave, Janka, a vidím, ako Janko uteká s kufrom smerom na stanicu. A komu sa podarilo, tak ako... a tí... zaujímavé, že tí vojaci ich nezastavovali, nechali. Kto utekal, utekal.

Hm.

No a... ale teraz mi to vypadlo, čo som chcela povedať, o čom sme to...?

Spomínali ste, že ešte takú tragickú situáciu...

Jaj, áno, áno.

Ste zažili.

To som chcela povedať, že ma zo Siny museli dať preč, lebo zamkli Sinu, tam sa už nechodilo kúpať, nič, nejakú dobu bolo všetko zavreté. No a dali ma do... na konci parku do jednej vily. Tam som dostala izbu, neviem, čoho to bola vila. No, ale ja som sa potom o týždeň pýtala preč, lebo ja bojím cez park chodiť, to už bola jeseň, o piatej, o šiestej už bola tma. A ja teraz mám cez prak chodiť a tí, čo tam vtedy strieľali, môžu aj hocikedy tam prísť, tak ma potom zase preložili do jednej budovy. Takým chodníkom sa chodilo. No ja myslím, že je to ten Chodník slávy, lebo tak... tak bolo... taký vyvýšený je ten chodník. A oproti, už na konci toho chodníku, oproti je nemocnica, zadný vchod do nemocnici, a na konci ešte jedna budova, tak tam som zase bývala. No a ja idem tým chodníkom, asi som šla domov, teda do izby, idem a naraz vidím, spoza rohu nemocnice vyletí jeden chlap. Silný, vysoký. A ja som ho veľmi dobre poznala, pretože s tým mojím priateľom sa veľmi dobre poznal. Aj mi ho spomínal, a to bol tiež žid, ktorý... ktorému sa podarilo skryť, keď vtedy vyťahovali tých židov. Utekal, taký silný pán, dýchal ledva, a skočil do toho vchodu nemocnice. Ja som sa len: „Čo sa deje?“ A za chvíľu, asi za dve minúty vybehli spoza toho rohu dvaja vojaci nemeckí. S tými automatmi. Ja hovorím: „Jéžiši Kriste! Jéžiši Kriste! Teraz budem vidieť dajakú vraždu!“ No a o chvíľu zase, o dajaké dve minúty vidím, ten pán už je na streche, to bola terasová strecha, tá nemocnica mala. A on bol navrchu a teraz, keď vidiel tých vojakov, on ich vidiel, jak leteli do toho vchodu, on vtedy dole hlavou skočil. Myslím trojposchodová budova bola, lebo... Tak samozrejme, že sa zabil, a tí vojaci za chvíľočku vyšli z tej nemocnice, z toho vchodu, a tak kukali... kukali...

Tak do neho nohou postrkovali?

Prosím?

Postrkovali ho tak nohou?

Tak skú... tak skúšali, že či ako žije. On bol mŕtvy už.

Hm.

Na hlavu padol, na betón. On dole hlavou padol.

A potom čo?

No nič, tí odišli. Ja som sa... ja som sa strašne zľakla, že keď ma uvidia, tak ma zastrelia, alebo čo, tak som sa do toho chodníku, do zadnej strany, do druhej strany tak som sa čupla. A tam som bola prilepená. Až kým neodišli, som sa ich bála.

A oni ho tam nechali to telo tam ležať?

Nechali. Nechali, nechali. No tak určite, že už potom sa niekto postaral.

Hm.

Nechali. No, videli – mŕtvy... Nechali ho.

Tak sa otočili a išli preč?

Išli preč.

A tento pán... neviem, či som zachytila meno, ako sa volal?

Ten, čo skočil?

Hej.

On sa volal Šebek, Šebek...

Šebek.

Šebek, druhé meno neviem. On bol tiež žid, tiež nemusel nosiť a tiež mal výnimku. Prečo, začo, to ja už neviem. Kamarátil sa s tým mojím priateľom.

On bol tiež zamestnanec kúpeľov?

Nie, neviem, či bol zamestnanec, lebo on tam býval, on tam bol ako... ako ten doktor Démant, to bol tiež jeho taký... taký... Trenčianske Teplice, no. Tak sa tam uchýlili celá rodina, keď dostal tú výnimku.

Hm.

Nemohol už pracovať v tej nemocnici, kde pracoval, alebo na tej fakulte, to nemohol...

Hm.

Tak... Dostal také dobré miesto teda, v tom výskumnom ústave, no a... A tento pán, ten Šebek, neviem, neviem... Musel, možno, že aj bol zamestnaný, ale neviem.

Takže on tam nebol lekár alebo niečo takéto?

Nie, on nebol lekár. Neviem, čím bol. Taký solidný pán, taký vážny. Tuším, že raz som bola na káve s ním, ale teda aj s tým mojím priateľom. Tak oni spolu politizovali a ja len som počúvala. Počúvala nepočúvala.

A nedozvedeli ste sa náhodou, nedopočuli ste sa, aké bolo pozadie, že ako ho teda tí vojaci našli, alebo čo sa teda stalo predtým?

Nie...

Ako...?

Nie, nie, nie. O tom ani nevedeli ľudia, o tom nikto nehovoril. Viete čo, tam v Tepliciach tak ostali ľudia tak mlčanliví, mne sa zdá, že všetci sa strašne báli. Báli sa toho chlapíka tam. Lebo toho chlapa poznali, ten, čo tak vláčil tých ľudí, oni ho dobre poznali, že to bol z Teplíc človek. A tak nikto s nikým nerozprával. Tam to bolo mlčiace mesto asi dva, tri mesiace.

Hm. Hm.

Tiché mesto.

A ten sa ako volal, ten čo sa ho to báli?

Keby som... keby som vedela. Nemôžem si spomenúť, ale viem, že jedna herečka česká sa tak volala, taká... takú hranatú tvár mala, ale len raz som ju videla hrať v jednom filme. Dobre hrala, ale nebola pekná, bola taká vyššia a úžasne hranatú... tak ako pravítkom keby bola bývala mala tvár.

Hm.

A ona sa tak volala.

Hm, hm.

To som si... keď mi hovorili, lebo ja som sa pýtala: „Ako sa volá ten človek, kto je to?“ Potom už, keď sa tieto veci pre... premleli... „Kto to je?“ No, že volá sa tak a tak a že nevedeli, že on je taký a tak sa o ňom hovorilo v Tepliciach.

A s ním sa potom čo stalo?

Neviem, potom som odišla, v máji sme odišli na ďalší rok... v štyridsiatom piatom sme odišli do Bratislavy, a čo sa stalo? Nič...

Hm.

A ja som už potom v Tepliciach nebola.

Hm. A počas oslobodzovania Trenčianskych Teplíc, vy ste boli tam? V Tepliciach?

Tak toto bolo... vyhlásili koniec vojny a my sme asi o dva dni odchádzali preč.

Hm.

Odišli sme... neviem, ešte pred prvým májom myslím.

Hm.

Nejako tridsiateho apríla, lebo prvého, druhého mája...

Hm.

Však vyhlásili vojnu tuším ôsmeho, no ale to už sme vedeli, že je koniec vojny, to už bolo len úradne treba ohlásiť.

Hm.

To už sme sa nebáli.

S ruskými vojakmi ste sa nestretli? V Tepliciach?

S kým?

S Rusmi, Rusi keď prišli.

Nie, nie, nie. Vôbec. Vôbec, tam... ani jedného Rusa som nikdy nevidela. Možno že...

A do Bratislavy keď ste prišli, tak to už bol kl'ud? Či...?

Už bol kl'ud, už bol kl'ud. Tam už...

Hej.

Tam sa nič nedialo. Ľudia chodili po uliciach normálne. Ja som sa už na druhý, alebo na tretí deň zamestnala v jednej... v jednom vydavateľstve, sa to volalo „Národná obroda.“ Možno si pamätáte.

Cha...

No, a potom neviem, či to vydavateľstvo sa zmenilo, alebo ako sa to stalo, potom sme vydávali... potom sa vydávalo stade časopis Týždenník. Nejaký obrázkový časopis. No, tak tam som bola potom šesť rokov.

Hm.

V účtarni som robila. No...

Teraz navrhнем, že si urobíme krátku prestávočku, dobre? Lebo chcem sa spýtať kolegyne Moniky, nášho kolegu Nathana, či oni nemajú nejaké otázky.

Aha, no nech sa páči.

Ja už vás dost' dlho spovedám, ale oni možno ešte niečo budú chcieť vedieť.

Nech sa páči.

Tak počkáme...

...

Dobre, takže máme ešte jednu otázku, ktorú sa vás chceme opýtať. A tá sa vlastne týka toho, že či vy ste vlastne niekedy porozprávali tieto svoje zážitky...

Nie.

Niekomu?

Viete čo? Keď som to chcela deťom rozprávať, mám už pravnúčatá: „Ale babka, ale viete, to teraz sú iné časy a teraz sa také veci nerobia!“ Ale ten mladší, ten má teraz dvanásť rokov, má tridsiateho januára, tak mi povedali, že v škole vyprával, že má babku, ktorá bola v povstaní...

Cha.

A že sa strieľalo, aj na ňu sa... On bol veľký hrdina, lebo na jeho babku sa strieľalo...

Hej.

No a on to... to ho strašne... ale to bol taký ešte šesť, sedemročný, teraz už...

Tak ale ho to zaujalo nejakým spôsobom...

Zaujalo.

Ho to zaujalo... a kedy sa o tom dozvedel, že vy ste bola v tom povstaní?

No ja som im rozprávala doma, snažila som sa, keď som prišla k dcére, snažila som sa, „Viete, čo som ja zažila? Deti, keby ste to vedeli. No ani to teraz nepochopíte...“ „Ale babka, oni chcú len samé také moderné veci vyprávať.“

Hm. A vaše deti sa zaujímali o tú vašu minulosť?

Dcéra... dcéra, tá... „Ale babka...“ Nie, ona tiež nie veľmi. Nikto už.

Hm. Ale my hej. Cha, cha, cha.

No.

My áno, preto sme za vami prišli urobiť túto nahrávku. Pretože tieto vaše spomienky sú naozaj veľmi výnimočné, lebo sú vaše, samozrejme...

A ja sa čudujem, že som ich prežila, že som vždycky tak zdrevenela, na niekoľko dní som bola úplne ako drevená, než som sa z toho dostala. Lebo som si pomyslela: „Bože, ako blízko som bola smrti!“ Len... centimetre... päť centimetrov, keby boli doprava...

Vedľa... hej.

A tak som si vyprávala. A potom ma to prešlo už. Ja ani, keď som bola v Novej Polianke, to bol vojenský ústav, nikomu som o tom nehovorila. Hovorím: „Čo budem vyprávať? Možno, že sa smiešne vyjadším, budú sa mi smiať, to sú vojaci všetci tamí...“ Šéfovia, to boli samí

dôstojníci, lekári teda, no ale... Potom som už prestala. No a naraz prišiel jeden pán a hovorí, aby som mu vyprávala, čo som zažila. „Ale...“

Cha, cha...

A ja som začala vyprávať, lebo som bola rada, že aspoň niekto ma vypočuje, to boli pre mňa strašne vážne, tragické udalosti a nikto nechcel o tom počuť. No a teraz zase vy a tiež som nechcela, ani vás. „Reku, ja sa pomýlim voľakde a voľačo spletiem, jednu udalosť s druhou dohromady...“ No, snažila som sa...

Spolu sme trošku porozpletali to kĺbko tých vašich spomienok, hej?

Áno, áno.

A my sme veľmi radi, že ste teda prišli medzi nás, že sme si to mohli nahrat'...

A že som to nepoplietla...

Aj... my vám veľmi pekne ďakujeme za... za tento rozhovor.

No.

Ďakujeme.

Cha, cha, cha. Rada...